Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20

Opetus- ja kulttuuriministeriö • 2017

Undervisnings- och kulturministeriet • 2017

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
www.minedu.fi/julkaisut

Taitto / Ombrytning: Valtioneuvoston hallintoyksikkö / Statsrådets förvaltningsenhet, Teija Metsänperä
Valokuva / Bild: Rodeo

ISBN 978-952-263-466-5 (nid.)
ISBN 978-952-263-467-2 (PDF)
ISSN 1799-0343
ISSN 1799-0351 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja / Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2017:20

Esipuhe

Kulttuuri on ihmiskunnan rikkautta. Opetus- ja kulttuuriministeriön toiminta-alueena on sivistys, johon kuuluvat kulttuurin ohella koulutus, tiede, nuoriso, liikunta ja kirkollisasiat. Näitä kaikkia aloja yhdistää ajatus inhimillisen pääoman karttumisesta.

Kulttuuripolitiikka on uskomattoman rikas ja monipuolinen kenttä. Se kattaa muun muassa taiteen tekemisen ja edistämisen, kirjastot, luovan talouden, kulttuuriperinnön, museot, teatterit, orkesterit sekä monet muut toimialat ja aihepiirit.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia antaa kehykset ja suuntaviivat ministeriön kehittämis- ja ohjaustyölle. Strategian avulla ministeriö jäsentää omia tavoitteitaan ja toimenpiteitään esimerkiksi budjettia valmisteltaessa tai valtion rahoitusta suunnattaessa. Se on väline, jolla kulttuurialan toimijat saavat tietoa ministeriön pitkän aikavälin ajattelusta, ja se auttaa muita kehittämään omaa toimintaansa ministeriön kanssa yhteisiä isoja linjoja noudatellen.

Vuonna 2015 nimitetyn hallituksen ohjelma sisältää vision, jonka mukaan Suomi on avoin ja kansainvälinen, kieliltään ja kulttuuriltaan rikas maa, jossa kannustetaan uusiutumiseen, luovuuteen ja uteliaisuuteen. Kulttuuripolitiikan strategia 2025 vastaa näitä hallituksen linjauksia, mutta on kuitenkin raameiltaan niin avara, että sen voi turvallisesti katsoa ylittävän yhden hallituksen ohjelman. Yleiset tavoitteet strategiassa ovat vakiintuneiden ja myös vertaismaissamme hyviksi nähtyjen kulttuuripoliittisten linjojen mukaisia.

Kulttuuripolitiikan strategiasta käytiin laaja lausuntokierros, ja kentän monipuolinen palaute on otettu tarkasti huomioon. Palaute oli pääosin kannustavaa, mutta myös kriittisiä huomioita tuli esiin.

Voimakkain kritiikki koski sitä, että strategialuonnoksessa osaamisen, koulutuksen ja tutkimuksen näkökulmia ei oltu integroitu riittävän vahvasti kulttuuripolitiikan kehyksiin.

Olen itse päätynyt samaan havaintoon toimiessani koko ministeriön toiminta-alasta vastaavana ministerinä. Tämän vuoksi strategiaa on työstetty jatkovalmistelussa siten, että se ottaa paremmin huomioon kulttuurialojen opetuksen ja tutkimuksen merkityksen. Toivon, että tämä kutsu sektorirajat ylittävään yhteistyöhön näkyy ministeriön lisäksi myös kentän toiminnassa!

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 julkaistaan Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuotena. Taiteella ja kulttuurilla oli vahva rooli itsenäisyyteen johtaneessa kehityksessä, ja on ollut myös itsenäisyyden aikana. Suomi kehittyy ja uudistuu jatkossakin turvaamalla luovuuden voimaan, ja tämän luovuuden ytimessä ovat taide ja kulttuuri. Taiteella ja kulttuurilla on tärkeä rooli myös avoimen ja suvaitsevaisen yhteiskunnan edistämisessä: ne kasvattavat juuria omaan identiteettiin ja avaavat silmiä ymmärtämään muita.

Sanni Grahn-Laasonen
Opetus- ja kulttuuriministeri

Tiivistelmä

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa kuvataan valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa, arvioidaan kulttuurin toimialan nykytila ja toimintaympäristömuutokset sekä asetetaan strategiset tavoitteet strategiakaudelle.

Keskeisimmät toimintaympäristömuutokset liittyvät seuraaviin asioihin: yhteiskuntakehitys on epävarmaa, julkisen talouden tila pysyy vaikeana, väestörakennemuutokset monipuolistavat kulttuurin kulutustapoja sekä palveluodotuksia ja -tarpeita, digitalisaatio tarjoaa luoville aloille uusia kehittymisen mahdollisuuksia, media- ja kulttuurikehitys kietoutuvat toisiinsa ja globalisaatio kiristää kilpailua taide- ja kulttuurituotteiden markkinoilla.

Kulttuuripolitiikan tavoitealueet ja niihin liittyvät strategiset tavoitteet vuoteen 2025 ovat:

Luova työ ja tuotanto

- Taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet.

Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin

- Osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet.

Kulttuurin perusta ja jatkuvuus

- Kulttuurin perusta on vahva ja elinvoimainen.

Strategiassa kuvataan lisäksi kulttuuripolitiikan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ulottuvuuksia sekä keskeisiä lähivuosien kehittämistoimia.

Avainsanat: kulttuuri, kulttuuripolitiikka, strategia

Sammandrag

Undervisnings- och kulturministeriets kulturpolitiska strategi beskriver statens uppgifter inom kulturpolitiken, utvärderar nuläget och förändringarna i verksamhetsbetingelserna för kulturfältet och ställer upp strategiska mål för strategiperioden.

De väsentligaste förändringarna i verksamhetsbetingelserna har samband med följande fenomen: samhällsutvecklingen är osäker, den offentliga ekonomins läge är fortsatt svårt, förändringarna i befolkningsstrukturen diversifierar både sätten att konsumera kultur och serviceförväntningarna och -behoven, digitaliseringen erbjuder kreativa branscher nya möjligheter att utvecklas, medie- och kulturutvecklingen blandas med varandra och globaliseringen gör att konkurrensen på marknaden för konst- och kulturprodukter blir allt hårdare.

Målområdena för kulturpolitiken och de strategiska målen för dessa områden fram till 2025 är följande:

Skapande arbete och produktion

- Förutsättningarna för konstnärligt och annat kreativt arbete har förbättrats och produktions- och distributionssätten har diversifierats.

Deltagande och medverkan i kulturverksamhet

- Människor deltar i olika kulturverksamheter i större utsträckning än tidigare och skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper i deltagandet har blivit mindre.

Kulturens grund och kontinuitet

- Grundvalarna för kulturen är starka och livskraftiga.

Strategin beskriver också de olika dimensionerna av den kulturpolitiska genomslagskraften i samhället samt de viktigaste utvecklingsåtgärderna under de närmaste åren.

Nyckelord: kultur, kulturpolitik, strategi

Abstract

The Strategy for Cultural Policy of the Ministry of Education and Culture describes the government duties in cultural policy, evaluates the current state of arts and culture and changes in the field as well as sets strategic targets for the strategy period.

Key changes in the field of arts and culture are related to the following issues: social development will be uncertain, the state of public finances will continue to be difficult, demographic changes will diversify consumption habits, service expectations and service needs in arts and culture, digitalisation will create new development opportunities in the creative sectors, developments in media and culture will be interconnected, and globalisation will increase competition in the markets for arts and cultural products.

The target areas for cultural policy and related strategic objectives by 2025 are:

Creative work and production

- The conditions for artistic and other creative work will be better, and there will be more diverse ways to produce and distribute creative works.

Inclusion and participation in arts and culture

- Inclusion in arts and culture will be increased and differences between population groups in terms of participation will be smaller.

Cultural basis and continuity

- The cultural basis will be strong and vital.

The strategy also describes different dimensions of cultural policy impacts as well as central development measures in the coming years.

Keywords: culture, cultural policy, strategy

Sisältö

	Esipuhe	3
	Tiivistelmä	5
	Sammandrag	6
	Abstract	7
	Saatteeksi	11
1	Valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa	15
2	Kulttuurin toimialan nykytila	19
3	Toimintaympäristömuutokset kulttuurin toimialalla	25
	Arvot, maut ja palveluodotukset ja -tarpeet eriytyvät	25
	Digitalisaatio etenee – luovat alat eturintamassa	27
	Kulttuurin ja median kehitys kietoutuvat toisiinsa	28
	Globalisaatio kiristää kilpailua ja avaa mahdollisuuksia	28
	Julkisen talouden tila asettaa reunaehdot	29

4 **Näkymä kulttuurista sekä tavoitealueet ja tavoitteet kulttuuripolitiikalle vuoteen 2025** 33

5 **Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus** 37

6 **Lähivuosien kehittämistoimia strategian tavoitteiden toteuttamiseksi** 41

Luova työ ja tuotanto 41
Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin 42
Kulttuurin perusta ja jatkuvuus 43

7 **Strategian seuranta** 47

kehittäminen
suuntaviivat
strategia
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
kulttuuri
rahoitus
tavoitteet
taiteilija
kärkihanke
luovuus

Saatteeksi

Kulttuuripolitiikka koostuu toimista, jotka liittyvät yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen tuottamiin kulttuuri-ilmaisuihin, -toimintoihin, -hyödykkeisiin, ja -palveluihin, niiden levitykseen, jakeluun ja hyödyntämiseen sekä säilyttämiseen ja välittämiseen kulttuuriperintönä ja kulttuuriympäristöissä. Taide, kulttuuri ja kulttuuriperintö muodostavat, ilmaisevat ja uusintavat kansakunnan ja ihmisten arvoja, luovuutta, henkistä pääomaa ja identiteettiä. Taide- ja kulttuurialan opetus ja koulutus, mukaan lukien taiteen perusopetus, osana koulutusjärjestelmää tuottaa taide- ja kulttuurialan toimijoiden edellyttämää osaamista sekä kasvattaa kykyä vastaanottaa ja ymmärtää taidetta ja kulttuuria.

Kulttuuripolitiikan keskeiset toiminta-alueet liittyvät taiteisiin, taiteilijoihin ja muihin luovan työn tekijöihin ja heidän toimintaansa, kulttuuriperintöön, kulttuuritoimintaan, kirjastoihin, tekijänoikeuteen sekä audiovisuaaliseen kulttuuriin. Tämä strategia koskee ensisijaisesti näitä tai näihin läheisesti liittyviä toimintoja, joista vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Strategia luo suuntaviivat näitä asioita koskeville toimille ja ohjaukselle vuoteen 2025.[1] Kulttuuripolitiikan eri osa-alueilla voi olla yksityiskohtaisempia ohjelmia. Taiteen ja kulttuurin alan kasvatusta, koulutusta ja tutkimusta koskevia toimia säännellään ja ohjataan koulutus- ja tutkimuspolitiikan lainsäädännössä sekä rahoitus- ja ohjausjärjestelmissä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia vuoteen 2025 on päivitys vuonna 2009 valmistuneesta vuoteen 2020 ulottuvasta strategiasta.

Strategian valmistelussa on otettu huomioon toimialan näkemyksiä kulttuuripolitiikan kehittämistarpeista. Niitä on saatu erilaisissa työprosesseissa viime vuosien aikana.[2] Strategialuonnoksesta järjestettiin lausuntomenettely.

---

1 Käsitys kulttuurista ja kulttuuripolitiikasta perustuu Unescon määritelmiin, joita käytetään muun muassa yleissopimuksessa kulttuuri-ilmaisujen moninaisuudesta (2005). Nykyisin puhutaan myös luovista aloista, ja käytämme sitä myös tässä strategiassa silloin, kun se on erityisesti tarpeen suhteessa kulttuurin toimialan sisältöön. Luovien alojen määrittely ei ole vakiintunut. Kaikissa luoviin aloihin laskettavista aloista opetus- ja kulttuuriministeriö ei myöskään ole ainoa tai keskeisin toimija. Opetus- ja kulttuuriministeriö voi omassa strategiassaan määritellä suhdettaan tällaisiin toimintoihin, mutta se ei voi määritellä yksin niistä otettavaa kokonaisvastuuta valtioneuvostokokonaisuudessa, toisin kuin tässä strategiassa mainittujen kulttuuripolitiikan toiminta-alueiden asioissa ja niiden ohjauksessa. Kulttuuripolitiikan kokonaisuuteen ja siten myös laajemmin hallinnonalajakojen ylittäviä kulttuuripolitiikkaan vaikuttavia asioita on käsitelty ohjelmatyyppisesti viimeksi valtioneuvoston selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta (2011).

2 Opetus- ja kulttuuriministeriö järjesti syksyllä 2015 ’Taiteen ja kulttuurin tulevaisuusverstaan’, jossa visioitiin tulevaisuudentutkimuksen menetelmin kulttuurin ja kulttuuripolitiikan kehitystä vuoteen 2050. Myös alueellisia tulevaisuusverstaita järjestettiin. Keväällä 2016 ministeriö käynnisti yhteistyössä Sitran kanssa kulttuurin rahoitusjärjestelmän kehittämistyön – sen aloitustilaisuudessa tarkasteltiin myös tulevaisuuden muutostrendejä ja niiden vaikutusta kulttuurin toimialaan. Mm. näiden tilaisuuksien aineistot ovat olleet kulttuuripolitiikan strategian valmisteluryhmän käytössä. Vuoden 2014 lopulla valmistui opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus, jossa käsiteltiin ministeriön koko toimialaan kohdistuvia muutostekijöitä ja -haasteita.

kehittäminen
suuntaviivat
strategia
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
luovuus
rahoitus
tavoitteet
taiteilija
kärkihanke
kulttuuri

1 Valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa

Kansalaisten perusoikeudet ja kulttuuriset oikeudet ovat valtion kulttuuripolitiikan toteuttamisessa tärkeä lähtökohta. Suomen perustuslaissa kulttuuriset oikeudet – jokaisen oikeus kehittää itseään, taiteen vapaus sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin – turvataan osana sivistyksellisiä oikeuksia. Julkinen valta luo edellytyksiä oikeuksien toteutumiselle ylläpitämällä ja tukemalla kirjastolaitosta ja kulttuurilaitoksia sekä avustamalla ja muulla tavoin mahdollistamalla taiteen harjoittamista ja kulttuuritoimintoja. Taide- ja taitoaineita opetetaan yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, taiteen perusopetuksessa ja vapaassa sivistystyössä. Taidekasvatusta annetaan myös varhaiskasvatuksessa. Perustuslaissa vahvistetaan myös vastuu ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä.[3]

Kulttuuripolitiikan tehtävät ja tavoitteet liittyvät luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistämiseen yhteiskunnassa. Luovuuden edistämistä koskevat toimet kohdistuvat ennen kaikkea taiteilijoihin ja muihin luovan työn tekijöihin. Kansalaisyhteiskunnan erilaiset toiminnot ja elämäntavat ilmaisevat myös usein luovuutta. Kulttuurituotantojen ja -toimintojen moninaisuus pitää kulttuurielämän vireänä ja kartuttaa kulttuuriperintöä, jota voi ja

3 Kulttuuriset oikeudet sisältyvät myös YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen, jonka Suomi on ratifioinut v. 1975.

tulee hyödyntää eri tavoin yhteiskunnassa. Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko yhteiskuntaan lisää osallistumista kulttuuriin, mikä puolestaan vahvistaa demokratiaa.

Kulttuurin vaikutukset säteilevät laajasti yhteiskuntaan ja ihmisten hyvinvointiin. Kulttuuripolitiikan yleisenä tavoitteena Suomessa on tukea luovan, demokraattisen ja menestyvän yhteiskunnan kehittymistä.

Julkisen vallan kulttuuripolitiikkaa toteuttavat valtio ja kunnat sekä maakuntien kehittämisen osalta maakunnat. Pienten kotimaisten markkinoiden takia julkisen vallan rooli Suomen kulttuuripolitiikassa on merkittävä. Kansalaisyhteiskunnan toimijat ja markkinatoimijat vaikuttavat osaltaan kulttuurin kehitykseen ja kulttuuripolitiikkaan.

Valtion tehtävät liittyvät erityisesti seuraaviin asioihin:

- taiteen tekemisen vapauden sekä taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytysten turvaaminen, mukaan lukien luovan työn tekijöiden tuotteiden tekijänoikeudellinen suoja ja taide- ja kulttuurialojen koulutus, sekä kulttuurisisältöjen ja tuotteiden jalostamis-, jakelu-, ja levittämisedellytysten edistäminen
- edellytysten luominen kansalaisten osallisuudelle ja osallistumiselle kulttuuriin, ml. kulttuuristen oikeuksien toteutuminen sekä mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuria
- kulttuurin perustasta ja jatkuvuudesta huolehtiminen, erityisesti kulttuuriperinnön vaaliminen ja välittäminen taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus sekä kulttuurin infrastruktuurin kehittäminen

Kulttuuripolitiikka kehittyy kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Kansainvälisiä sopimuksia on erityisesti ihmisoikeuksien ja kulttuuristen oikeuksien, kulttuuriperinnön, kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisen ja edistämisen sekä tekijänoikeuksien aloilla. EU:n toimivalta kulttuuripolitiikan alaan liittyvissä asioissa on jäsenvaltioiden toimivaltaa täydentävää. Unionin lainsäädäntö vaikuttaa audiovisuaaliseen kulttuuriin, tekijänoikeuksiin ja kulttuuriesineiden maastavientiin. Lisäksi unionin erilaiset ohjelmat, kannanotot (tiedonannot ja päätelmät), strategiat (esimerkiksi Eurooppa 2020 -strategia) ja rakennerahastopolitiikka vaikuttavat moniin kansallisen kulttuuripolitiikan osa-alueisiin.

kehittäminen
suuntaviivat
strategia
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
käsikirjoitus
rahoitus
tavoitteet
taiteilija
kulttuuri
luovuus

2 Kulttuurin toimialan nykytila

Kulttuuri kytkeytyy monin tavoin ihmisten elämään ja yhteiskuntaan. Kulttuurin ja sen osa-alueiden sivistyksellisestä, sosiaalisesta ja taloudellisesta merkityksestä on paljon tutkittua tietoa. Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan arvostus ei ole kaikin osin seurannut sen merkityksen kasvua.

Kulttuurin infrastruktuuri on Suomessa vahva. Vallitsee konsensus siitä, että julkisen vallan tulee rahoittaa ja tukea kulttuuria. Myös sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon tavoite on laajasti jaettu. Taide- ja kulttuurikasvatuksen ja -opetuksen merkitys ymmärretään aiempaa paremmin. Taide- ja kulttuurikasvatus varhaiskasvatuksessa, taide- ja taitoaineiden opetus kouluissa ja oppilaitoksissa (mukaan lukien vapaa sivistystyö), taiteen perusopetus sekä lastenkulttuuri muodostavat kokonaisuuden, joka luo perustan yksilöiden elinikäiselle suhteelle taiteeseen ja kulttuuriin. Ne lisäävät myös taiteen ja kulttuurin valistunutta yleisöä sekä kartuttavat taide- ja kulttuurialojen ammatillista osaamista.

Kulttuurit kehittyvät globaalissa vuorovaikutuksessa, ja myös taiteen ja kulttuurin tekijät toimivat aiempaa kansainvälisemmin. Kansallisuus ei ole kuitenkaan menettänyt merkitystään identiteettikysymyksenä eikä kulttuurin kehittymisen ja kulttuuriperinnön karttumisen näkökulmista.

Sekä aineettoman että aineellisen kulttuuriperinnön karttuminen, vaaliminen ja elävänä pitäminen samoin kuin kulttuuriympäristöjen hoitaminen on tärkeää kulttuurisesti ja sivistyksellisesti. Nykyisin

kulttuuriperintö nähdään myös sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen voimavarana siten, että se rakentuu ja kehittyy ihmisten ja yhteisöjen vuorovaikutuksen ja osallisuuden tuloksena. Museoiden ja muiden toimijoiden kulttuuriperintöaineistoja ja -tietoa on aiempaa paremmin saatavilla myös digitaalisesti. Kansallinen digitaalinen kirjasto on kehittynyt keskeiseksi, museo-, kirjasto- ja arkistosektoreita yhdistäväksi infrastruktuuriksi. Se mahdollistaa digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen yhteentoimivuuden, laajan hyödyntämisen ja pitkäaikaisen säilymisen.

Kulttuurin toimijakenttä on monipuolistunut. Taiteen tekemisessä on lisääntynyt monitaiteisuus, ja kulttuurin kentällä laajemminkin syntyy jatkuvasti uusia ilmaisun muotoja mukaan lukien digitaalisuus. Taiteen- ja kulttuurinalat ja niiden organisoitumistavat poikkeavat toisistaan. Tuki- ja rahoitusrakenteet eivät kuitenkaan vastaa riittävän hyvin eri aloilla ja uusissa ilmaisumuodoissa tapahtunutta kehitystä eikä kansainvälistymistä, jonka muodot ja toimintatavat vaihtelevat suuresti.

Monialaisuutensa vuoksi kulttuurin toimialalla ei ole koko toimialan kattavaa ja eri taiteen ja kulttuurin aloja yhteen sitovaa lainsäädäntöä. Vastaavasti toimialan järjestökentältä puuttuu ’yhteinen ääni’ esimerkiksi laajasti eri aloja ja toimijoita edustavan järjestön tai järjestöjen muodossa.

Kulttuurin aloilla tulotaso on pääosin matala koulutukseen nähden. Työmarkkina-asemaan ja toimeentulon edellytyksiin vaikuttaa se, toimiiko henkilö työsuhteessa, yrityksenä vai itsensä työllistäjänä. Kulttuurin aloilla on paljon itsensä työllistäjiä, jotka jäävät nykyisessä sosiaalivakuutus- ja työlainsäädännössä katveeseen. Taiteilijoiden toimeentulo on usein pirstaleista, ja tulevaisuuteen liittyy paljon epävarmuutta. Elinkeinotoiminnan kannalta ongelmia liittyy muun muassa tekijänoikeustulojen verotuskohteluun. Tähän asiakokonaisuuteen liittyvien kysymysten käsittelyvastuu valtionhallinnossa jakautuu usealle eri ministeriölle.

Kulttuuripalvelujen tasa-arvoinen saatavuus on heikentynyt kuntien välisten erojen kasvettua. Kirjastopalveluja on saatavilla hyvin, ja ne ovat maksuttomia. Taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalveluiden tarjonta sosiaali- ja terveydenhuollossa vaihtelee alueittain. Vapaan sivistystyön oppilaitosten koulutustarjontaa on kaikissa kunnissa kohtuulliseen hintaan. Taiteen perusopetus on kansainvälisesti katsoen Suomessa hyvin järjestetty, vaikka se ei täälläkään tavoita tasavertaisesti kaikkia sen kohderyhmiä. Lastenkulttuurikeskukset kattavat Suomen nykyisistä kunnista noin puolet. Maahanmuuttajien näkyvyys taide- ja kulttuurielämässä, esimerkiksi osuus taide- ja kulttuurilaitosten yleisöissä, on vähäinen.

Valtionosuutta saavat teatterit, orkesterit ja museot toimivat vakiintuneen rakenteen puitteissa kattaen kohtuullisen hyvin koko maan. Säästöjen myötä niiden toimintaedellytykset ovat vaikeutuneet, vaikka yleisömäärät ovat kasvaneet. Valmius tehdä yleisötyötä ja toimia myös omien tilojen ulkopuolella on lisääntynyt. Valtionosuusjärjestelmän ulkopuolella toimivat ryhmät – paitsi että ovat tärkeitä taiteiden kehittymisen kannalta – monipuolistavat palveluja ja niiden saatavuutta. Ryhmien taloudelliset resurssit ovat usein vähäisiä. Digitalisoitumiskehityksen myötä kulttuurisisältöjen ja -palvelujen saatavuus tietoverkoissa on parantunut.

Mediamaailma on voimakkaassa murroksessa. Suomalainen omistus alan yrityksissä on vähentynyt. Maailmanlaajuisesti digitaaliset jakelualustat ovat vaikuttaneet mm. äänilevyteollisuuteen ja korvauksiin äänitteiden käyttämisestä. Luovien sisältöjen tekijät ja muut oikeudenhaltijat jäävät aiempaa useammin ilman riittävää korvausta, kun aineistoja hyödynnetään internetin alustapalveluissa. Tämä on koko Euroopan laajuinen ongelma.

Sosiaalisesta mediasta on tullut ”viides valtiomahti”. Nuorimmat sukupolvet ovat uudenlaisen mediakulttuurin kasvatteja. Media- ja kulttuurisisältöjä tuotetaan itse ja jaetaan verkossa. Samalla kuitenkin lasten ja nuorten lukutaito on Pisa-tutkimusten mukaan heikentynyt ja erot lukutaidossa ovat kasvaneet.

Kulttuurilla on tärkeä rooli luovassa taloudessa[4], jonka kehittymiseen on kohdistunut suuriakin kansantaloudellisia odotuksia. Toistaiseksi odotukset eivät ole kaikilta osin täyttyneet. Tämä johtuu mm. siitä, että teollisen tavaratuotannon tukemiseen luodut järjestelmät eivät ole kyenneet ottaman riittävästi huomioon luovuuteen ja kulttuuriin sisältyviä mahdollisuuksia ja niitä edustavien toimialojen kehittämistarpeita. Näiden alojen toimijat ovat Suomessa hyvin koulutettuja, mutta heidän osaamistaan ei hyödynnetä riittävästi muilla toimialoilla, ei aina toimialan sisälläkään esimerkiksi yhteistyön voimavarana.

Kulttuurin rahoituskehitys oli suotuisa 2010-luvun taiteeseen saakka. Sen jälkeen toimialalle on kohdistunut säästöjä, ja on jouduttu turvautumaan henkilöstön ja toiminnan supistamisiin.

4 Luovasta taloudesta ei ole yksiselitteistä määritelmää. Sen rinnalla käytetään myös käsitettä ”luovat alat”, ja puhutaan myös aineettomasta arvonluonnista tai aineettoman arvon luomisesta. Kaikilla näillä käsitteillä viitataan luovuuden sekä taide- ja kulttuuriperusteisten toimintojen kasvavaan rooliin elinkeinotoiminnassa ja taloudessa. Luova talous ei kuitenkaan rajaudu yksinomaan taiteeseen ja kulttuuriin.

Rahapelejä järjestävät kolme yhtiötä yhdistyivät yhdeksi vuoden 2017 alussa. Kulttuurin toimialan valtionrahoituksesta hieman yli puolet rahoitetaan veikkausvoittovaroista, joten tuon osuuden turvaaminen myös muutoksessa on tärkeää. Säätiöiden rahoitus kulttuuriin on lisääntynyt, muu yksityinen rahoitus ei.

Toimialan rahoitusjärjestelmät ovat vakiintuneita. Rahoitusta on pyritty suuntaamaan uudelleen toimijakentän muutosten myötä, mutta esiintyy myös painetta uudistaa järjestelmiä voimakkaammin. Virastokentässä on tehty rakenteellisia uudistuksia. Samalla virastoihin on kohdistunut paikoin merkittäviä säästöjä. Suomalaiset toimijat ovat aktiivisesti hyödyntäneet EU:n kulttuuriohjelmia. EU:n rakennerahastot ovat tarjonneet kulttuuritoimijoille mahdollisuuksia lisärahoitukseen erityisesti alueellisella tasolla, mutta Suomen osuus on vähentynyt rahoituksen kohdistuessa enemmän uusiin jäsenmaihin.

Maakunta- ja kuntahallinto on muutoksen tilassa. Sitä koskevat ratkaisut vaikuttavat myös kulttuurin toimialaan.

kehittäminen
strategia
kulttuuri
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
suuntaviivat
rahoitus
tavoitteet
taiteilija
kärkihanke
luovuus

3 Toimintaympäristömuutokset kulttuurin toimialalla

Suomalainen yhteiskunta säilyy vakaana, vaikka kansainväliseen kehitykseen liittyy epävarmuustekijöitä. Asenneilmapiiri kärjistymistä ehkäisee ihmis- ja kansalaisoikeuksia ja demokratian arvoja esiin tuova kulttuurikeskustelu, -toiminta ja -vuorovaikutus.

Ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen vaatimus voimistuu. Esiin nousevat erilaiset tavat, joilla kulttuurin toimialan toimin voidaan – ja tulee – tukea tällaista kehitystä. Kun myös kulttuurin toimialalla kestävän kehityksen edellytys otetaan lähtökohdaksi, toiminta- ja organisoitumistavat voivat uudistua merkittävästi nykyisestä.

Arvot, maut ja palveluodotukset ja -tarpeet eriytyvät

Väestökehitys monimuotoistaa suomalaista yhteiskuntaa yhä enemmän. Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus kasvaa, Helsingissä se on ennusteiden mukaan viidesosa väestöstä v. 2025, alle 16-vuotiaissa vielä suurempi. Maan kaksikielisyys – samoin saamenkielten säilyminen – pysyy kulttuurisena rikkautena, vaikka näiden väestöryhmien suhteellinen osuus väestöstä vähenisi. Muita kieliä äidinkielenään puhuvien osuus kasvaa. Väestön ikääntyminen jatkuu. Lapsia ja nuoria on monissa Suomen nykyisissä kunnissa vähemmän kuin aiemmin.

Väestörakenteen moninaistuessa moninaistuvat myös arvot, tavat ja maut. Sekä yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä suosivat kehitystrendit toteutuvat samanaikaisesti. Elämäntyylien ja makujen kirjo lisääntyy, ja yhteisöllisyys toteutuu pienyhteisöissä. Väestöryhmien erilaistumisen ohella lisääntyy myös taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus.

Väestörakenteen monimuotoistuminen lisää kulttuurituotteiden ja -palvelujen kokonaiskysyntää mutta myös eriyttää sitä. Kulttuurin kuluttajat tulevat vaativammiksi. 24/7-yhteiskunnassa syntyy mm. painetta monipuolistaa esitys- ja aukioloaikoja sekä kulttuuritilojen käyttöä.

Erityisesti hyvin toimeentulevien ryhmissä palveluodotukset yksilöllistyvät. Hyvinvoinnin parantamiseen tähtäävien taide- ja kulttuuripalvelujen ja -tuotteiden kysyntä lisääntyy – eniten ikääntyvien väestöryhmissä. Toisaalta näissä ryhmissä kulutus-, palveluodotus- ja elämäntyylikäyttäytyminen myös monipuolistuu, kuten aiemmin nuoremmissa ikäryhmissä. Esteettömyyden vaatimukset koskevat jatkossa kulttuuripalvelujen lisäksi myös alalle kouluttautumista ja mahdollisuuksia toimia alan ammateissa. Syntyy myös painetta siihen, että monikulttuuristumisen ja monikielisyyden tulee näkyä nykyistä selvästi vahvemmin alan toimintatavoissa sekä ohjelma- ja palvelutarjonnassa. Ruotsinkielisen ja saamenkielisen kulttuurielämän tarpeet voivat vaatia uutta huomiota.

Eriarvoistumiskehityksen vuoksi kritiikki kulttuurin julkisen tuen kohdentumisesta liiaksi ennestään hyvinvoiville väestöryhmille voi kasvaa. Taiteen ja kulttuurin julkisen rahoituksen legitimiteetti säilyy, jos riittävän laaja väestönosa kokee taiteen ja kulttuurin itselleen merkitykselliseksi. Kulttuuriin vähän osallistuvien osallistaminen sekä taide- ja kulttuuriharrastamisen ja -osallistumisen kustannusten kurissa pitäminen pysyvät tärkeinä tavoitteina.

Väestö keskittyy suurimpiin kasvukeskuksiin – Suomi urbanisoituu entistä enemmän. Maan eri alueiden kehitysmahdollisuudet poikkeavat toisistaan. Kasvukeskusten vahvistuminen luo pohjaa luovuuskeskittymien synnylle. Maaseutualueilla voi syntyä uudenlaista pienyritys- ja muuta toimintaa myös luovilla aloilla. Syrjäisillä maaseutualueilla elinolosuhteet vaikeutuvat, ja kaupungeissa uhkana on asuinalueiden nykyistä voimakkaampi eriytyminen. Tasa-arvoisen kulttuuripalvelujen saatavuuden turvaamiseksi joudutaan etsimään uusia tapoja ja rakenteita järjestää, levittää ja rahoittaa palveluja, myös hallinnonalarajojen yli.

Lasten ja nuorten kulttuuriharrastuneisuus tulee entistä tärkeämmäksi, koska se kehittää paitsi luovuutta myös tukee hyvinvointia, oppimista ja osaa-

mista. Taide- ja kulttuurikasvatusta ja -opetusta antavat toimijat, muut lasten ja nuorten kulttuuriharrastamista edistävät toimijat sekä taiteen ja kulttuurin tekijät kehittävät uusia yhteistyön muotoja. Rakenteet vahvistuvat erityisesti niillä taiteenaloilla, joilla harrastamisen ja opetuksen tukijärjestelmät ovat vielä kehittymättömiä. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden kärkihankkeessa v. 2016–2018 lisätään sekä koulupäivinä tapahtuvaa harrastustoimintaa että taiteen perusopetuksen järjestäjien matalan kynnyksen toimintaa koulujen ja varhaiskasvatuksen tiloissa. Harrastaminen on vahvasti myös esimerkiksi pelialan kehityksen ja muiden innovaatioiden taustalla.

Digitalisaatio etenee – luovat alat eturintamassa

Digitalisaatiokehitys jatkuu voimakkaana. Osa uusista innovaatioista on jo nähtävissä, osa tulee eteen yllättäen. Digitalisaatio muuttaa aiempaa voimakkaammin tuotanto-, elinkeino- ja työrakenteita mutta myös kysyntää, kuluttamista, palvelujen järjestämistä ja elämäntapoja.

Luovien alojen suhde digitalisaatiokehitykseen on moniulotteinen. Kasvualoina ne ovat voimakkaasti digitaalisuuteen perustuvia tai sitä hyödyntäviä. Uusine innovaatioineen ne jopa näyttävät suuntaa digitaaliselle aikakaudelle. Toisaalta näille aloille syntyy uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Samaan aikaan teollisen tavaratuotannon tukemiseen luodut järjestelmät alkavat vähitellen ottaa paremmin huomioon luovien alojen kehittämistarpeet. Taide- ja kulttuurialan koulutus voi edesauttaa tätä kehitystä tuomalla esiin opetussisällöissä ja -menetelmissä eri alojen välistä vuorovaikutusta ja vahvistamalla siihen liittyvää osaamista, innovaatiokykyjä sekä nykyaikaiseen työelämään ja yritystoimintaan liittyviä valmiuksia.

Digitalisoituvassa yhteiskunnassa kulttuuriperintö karttuu uusilla tavoilla. Aineettoman ja digitaalisen kulttuuriperinnön osuudet kasvavat. Kun kulttuuriperintöaineistoja on aiempaa enemmän saatavilla digitaalisesti, syntyy niitä hyödyntäviä uusia tuotteita ja palveluja julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Tiedepolitiikassaan Suomi on sitoutunut EU:n avoimen tutkimuksen ja innovoinnin toimintatavan periaatteisiin ja tavoitteisiin, mikä edistää myös kulttuuriperinnön sekä taiteeseen ja kulttuuriin liittyvän tutkimuksen saatavuutta ja hyödyntämistä.

Digitaaliset palvelut voivat olla tärkeä lisäkeino turvattaessa alueellisia kulttuuripalveluja ja ihmisten osallisuutta ja osallistumista. Digitaaliset palvelut eivät kuitenkaan korvaa esitysten ja yleisöjen välistä elävää vuorovaikutusta, joten syntyy tarvetta kehittää myös kiertuetoimintaa, yhteistyötä eri alueilla sijait-

sevien taide- ja kulttuurilaitosten ja ryhmien kesken sekä muita elävää vuorovaikutusta turvaavia palvelumuotoja. Tarve ottaa huomioon kieli- ja kulttuurivähemmistöt, vammaiset ja muut erityisryhmät tulee koskemaan myös digitaalisia palveluja ja toimintoja.

Kirjastot ehkäisevät merkittävällä tavalla kuilun levenemistä kansalaisten digitaalisessa osallisuudessa. Monipuolisilla toimintamuodoillaan ne edistävät muutoinkin osallisuutta sekä tukevat aiempaa vahvemmin varhaiskasvatuksen, koulun toiminnan, paikallisten yhteisöjen ja asuinalueiden kehittämisen tavoitteita. Myös vapaan sivistystyön koulutus tarjoaa mahdollisuuden omaksua digitalisaation vaatimaa osaamista – tarve korostuu erityisesti ikääntyneessä tai työelämän ja tutkintokoulutuksen ulkopuolella olevassa väestönosassa.

Vaikka digitalisaatioon liittyvät muutokset ovat näkyvästi esillä, on tärkeää nähdä, että myös monet perinteiset toiminnot muuttuvat ja kehittyvät. Matkailu on esimerkki alasta, jolla on vahva yhteys kulttuuriin. Matkailussa kulttuurikohteet ovat vetovoimatekijä, ja niiden merkitys kasvaa voimakkaasti. Taloudellisesti tästä hyötyvät kuitenkin enemmän kulttuurikohteiden lähiympäristöjen muut toimijat, ei niinkään kulttuuritoimijat itse. Syntyy keskustelua, tulisiko matkailutulojen ohjautua paremmin hyödyn tuottajille.

Kulttuurin ja median kehitys kietoutuvat toisiinsa

Mediamaailman murroksen jatkuessa suomalaisten kulttuurituotteiden jakelu tulee olemaan entistä enemmän maailmanlaajuisten jakelijoiden ja jakelualustojen hallussa. Tähän liittyvät tekijänoikeudelliset kysymykset ja riskit pysyvät ja voivat saada uusia muotoja. Kulttuurikeskustelu siirtyy entistä enemmän sosiaaliseen mediaan, jolloin ammatillisesti toimitetut sisällöt (kulttuurijournalismi, ammattikritiikki) uhkaavat jäädä kaupallisten tavoitteiden puristuksiin. Audiovisuaalisen kulttuurin korostuessa medialuku- ja median käyttötaitoa tarvitaan entistä enemmän kaikissa ikäryhmissä.

Media- ja kulttuurimaailman eri ilmiöt kietoutuvat toisiinsa. Pitemmällä aikavälillä on mahdollista, että koko elämäntapamme muuttuu: syntyy moniaistisia virtuaalisia kulttuurikokemuksia, elämme älytaidekodeissa, puemme päällemme älytaidevaatteita ja kuljemme kaupunkitaidetiloissa…[5]

5 Opetus- ja kulttuuriministeriön syksyllä 2015 järjestämässä Taiteen ja kulttuurin tulevaisuusverstaassa tuli esiin tämänkaltaisia visioita tulevaisuudesta vuoteen 2050.

Globalisaatio kiristää kilpailua ja avaa mahdollisuuksia

Pitemmän aikavälin tulevaisuuskuvien valossa kulttuuripoliittiset kysymyksenasettelut voivat muuttua merkittävästi, mutta lähitulevaisuudessa monet perinteiset kysymykset pysyvät tärkeinä. Taiteilijoiden työn arvostuksen ja työmarkkina-aseman parantamiseen ei ole nopeita ratkaisuja. Työelämän muuttuminen itsensä työllistämistä edellyttävään suuntaan voi edesauttaa ongelmien ratkaisemista. Laajamittaisesti toteutuessaan esimerkiksi perustulo voisi osaltaan vahvistaa taiteilijoiden työmarkkina-asemaa. Jos tämän tapaisia ratkaisuja ei synny, itsensä työllistäminen voi olla taiteilijoille entistä pahempi toimeentuloloukku.

Globalisaatio lisää kilpailua taide- ja kulttuurituotteiden markkinoilla. Onnistuessaan suomalaisten kulttuuritoimijoiden kansainvälistyminen tuo tekijöille uusia työtilaisuuksia ja -tuloja ja tarjoaa mahdollisuuksia kehittää sisältöjä. Kansainvälistyminen onnistuu laajamittaisemmin, jos sen toimintaedellytykset ja sitä tukevat rakenteet vahvistuvat – tämä koskee erityisesti välittäjätoimijoita ja niiden kykyä solmia kansainvälisiä yhteyksiä. Esteiden poistaminen EU:n digitaalisilta sisämarkkinoilta myös edesauttaa suomalaisten toimijoiden kansainvälistymistä.

Julkisen talouden tila asettaa reunaehdot

Julkisen talouden tila pysyy huonona ainakin lähivuodet. Kulttuurin julkisen rahoituksen kannalta tärkeän Veikkaus Oy:n monopoliasemaa tultaneen jatkossakin kyseenalaistamaan. Valtion rahoitusjärjestelmät toimialalla uudistuvat ja muiden rahoitustahojen (säätiöt, joukkorahoitus jne.) merkitys kasvaa. Mahdollisuus hyödyntää EU:n kulttuuriohjelmia säilyy, mutta rakennerahoitusosuus Suomeen vähenee edelleen v:n 2020 jälkeen.

Maakuntia ja kuntia koskevan uudistuksen myötä kulttuurin rooli maakuntien strategioissa ja ohjelmissa vahvistuu. Maakunnille siirtyy valtiolta kulttuuriympäristöihin ja aineettoman tuotannon edistämiseen liittyviä tehtäviä. Kun sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät SOTE-alueiden hoidettaviksi, kunnissa kulttuuripalveluihin ja kulttuuriin rooliin paikallisen elinvoimaisuuden vahvistamisessa voidaan kiinnittää enemmän huomiota. Jos kuntien taloudelliset voimavarat heikkenevät, kulttuurin asema kunnissa voi kuitenkin myös heiketä.

Moniammatillinen palvelutoiminta korostuu entisestään. Tarve jatkaa ja edelleen kehittää kunnissa sosiaali- ja terveydenhuollon ja kulttuuritoimen välille jo syntyneitä yhteistyörakenteita tulee olemaan esillä uudistusten toteuttamisvaiheen jälkeenkin. Kuntien

yhdistyessä kulttuuriperinnön kannalta merkittäviä julkisia rakennuksia uhkaa jäädä ilman käyttöä. Kulttuuritapahtumien merkitys kasvaa paitsi valtakunnallisesti myös alueellisesti ja paikallisesti.

Hallinnonalojen välinen yhteistyö korostuu. Sen lisääntyessä taiteen ja kulttuurin myönteiset vaikutukset saadaan leviämään aiempaa laajemmin yhteiskuntaan. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta edistävässä kärkihankkeessa syntyy muissakin toiminnoissa ja muilla hallinnonaloilla hyödynnettäviä yhteistyömalleja. Sekä hallinnonalojen välisessä yhteistyössä että kulttuurin toimialan kehittämisessä korostuu hallinnonalan oma aktiivisuus – kulttuurihallinnolta odotetaan uudenlaisia toimintatapoja ja kulttuuri-instituutioiden johtamiseen kiinnitetään huomiota.

Oheistaulukko 1. Kulttuuripolitiikan SWOT

Vahvuudet
- Kulttuurin merkitys kasvanut
- Konsensus julkisesta rahoituksesta, säätiörahoitus hyvä lisäresurssi
- Vahvat kansalliset instituutiot
- Taide- ja kulttuurilaitosten verkko alueellisesti kattava
- Rikas, kasvava ja hyödynnettävissä oleva kulttuuriperintö
- Taideopetuksella ja -kasvatuksella on vakiintunut asema perusopetuksessa; taiteen perusopetus ja vapaa sivistystyö tukevat yleissivistävää taide- ja kulttuurikasvatusta
- Kulttuuripalveluiden kysyntä ja käyttö aktiivista
- Digitaalisten kulttuuri- ja tietoaineistojen saatavuus lisääntynyt
- Hyvä koulutus- ja osaamistaso toimialalla
- Uudet ilmaisun muodot

Heikkoudet
- Toimialalta puuttuu 'yhteinen ääni' ulospäin (monialaisuutensa vuoksi)
- Tuki- ja rahoitusrakenteet eivät ole reagoineet riittävästi muutoksiin (mm. välittäjätoiminta, kansainvälistyminen, monipuolistunut toimijakenttä)
- Taiteilijoiden toimeentuloon, sosiaaliturvaan ym. liittyvät ongelmat
- Kannattava yritystoiminta alalla vähäistä
- Erot palvelujen saatavuudessa ja harrastamismahdollisuuksissa lisääntyneet
- Kulttuuripalvelujen käyttö epätasaista eri väestöryhmissä
- Yhdenvertaisuudessa ja esteettömyydessä puutteita (palvelut, kouluttautuminen, ammateissa toimiminen)
- Maahanmuuttajat näkyvät heikosti kulttuurielämässä
- Toimialan alueellinen toimijarakenne hajanainen

Mahdollisuudet
- Julkisen rahoituksen muodot uudistuvat hallitusti ja muu rahoitus lisääntyy
- Syntyy uusia tapoja järjestää, levittää ja rahoittaa palveluja (myös yli toimi- ja hallinnonalarajojen)
- Elämys- ja hyvinvointipalvelujen kysyntä kohdistuu taide- ja kulttuuripalveluihin
- Yleisöpohja laajenee, kun onnistutaan osallistamisessa (ml. maahanmuuttajat)
- Lasten ja nuorten tasa-arvoista kulttuuriharrastamista tukevat rakenteet vahvistuvat
- Yleisöjen eriytyvä kysyntä ja lisääntyvät palveluodotukset kannustaa kehittämään toimintoja
- Syntyy uusia tuote- ja palveluinnovaatioita (vrt. museokortti, Kaikukortti)
- Laitosten ja vapaiden ryhmien yhteistyö ja tilojen monikäyttö lisääntyvät
- Luovien alojen potentiaali kasvualana realisoituu
- Väestön keskittyminen synnyttää luovuuskeskittymiä
- Syntyy uusia digitaalisia tuotteita, palveluja ja yritystoimintaa
- Taiteilijoiden toimeentulo- ja sosiaaliturvaongelmiin löydetään uusia ratkaisuja
- Kansainvälistymisen toimintaedellytykset ja tukirakenteet vahvistuvat
- Osaamista jaetaan toimialan sisällä ja hyödynnetään muilla toimialoilla

Uhat
- Asenneilmapiirin kiristyessä kyseenalaistetaan kulttuuripolitiikan perusarvoja (moninaisuus, demokratia) ja julkisen rahoituksen oikeutusta
- Ymmärrys kulttuurin merkityksestä heikkenee
- Toimialan rahoitus vähentyy kriittisille rajoille; rahapeliyhtiön monopoliaseman menetys
- Pienen kieli- ja kulttuurialueen toimijat jäävät häviölle globaalissa kilpailussa
- Taiteilijoiden asema pysyy heikkona
- Väestön keskittyminen lisää eriarvoisuutta palvelujen saatavuudessa
- Jako aktiivisiin ja passiivisiin kulttuuripalvelujen käyttäjiin voimistuu
- Lasten ja nuorten taide- ja kulttuuriharrastaminen heikkenee ja eriarvoistuu
- Elinkeinoelämän rakenteet ja tukijärjestelmät eivät tue luovien alojen kehittämistä
- Tekijänoikeuskorvaukset vuotavat ulkomaille ylikansallisten jakelualustojen myötä
- Mediamurroksessa laatukriteerit häviävät kaupallisille intresseille
- Valtion, maakuntien ja kuntien tehtäväjaot jäävät epäselviksi
- Hallinnonalojen välinen yhteistyö ei edisty

kehittäminen
suuntaviivat
strategia
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
tavoitteet
rahoitus
kulttuuri
taiteilija
kärkihanke
luovuus

4 Näkymä kulttuurista sekä tavoitealueet ja tavoitteet kulttuuripolitiikalle vuoteen 2025

Opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa valtion kulttuuripolitiikkaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön keskeiset välineet toteuttaa kulttuuripolitiikan tavoitteitaan ovat resurssi-, säädös- tulos- ja informaatio-ohjaus sekä toimialan kehittäminen yhteistyössä sen kanssa.

Ottaen huomioon oman roolinsa, kulttuuripolitiikan kehitystilan ja toimintaympäristömuutokset opetus- ja kulttuuriministeriö on hahmottanut näkymän kulttuurista ja kulttuuripolitiikasta Suomessa sekä määrittänyt kulttuuripolitiikan tavoitealueet ja niihin liittyvät strategiset tavoitteet vuoteen 2025.

Tavoitealueiden sisältöä on kuvattu luvussa 1 (Valtion kulttuuripolitiikan tehtävät) sekä lukuun 5 (Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus) liittyvässä taulukossa. Tavoitteiden konkretisoitumista opetus- ja kulttuuriministeriön eri ohjausprosesseissa kuvataan luvussa 5.

Näkymä kulttuurista ja kulttuuripolitiikasta Suomessa v. 2025

Kulttuurielämä on monimuotoista, ja se kehittyy kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Luovaa työtä ja kulttuuriperintöä arvostetaan ja niitä hyödynnetään monipuolisesti. Ilmaisun vapaus toteutuu. Suomalaiset kulttuurisisällöt ovat laadukkaita, ja ne menestyvät myös kansainvälisesti. Kansalaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet toteutuvat, ja kulttuuri on osa kaikkien arkea. Taide- ja taitoaineiden opetuksella on vahva asema opetussuunnitelmissa ja taiteen perusopetus tavoittaa laajasti lapsia ja nuoria. Taide- ja kulttuurialojen koulutus tukee taiteilijoiden työllistymistä. Sekä perinteiset että uudet (digitaaliset) välineet, alustat ja toimintamuodot ovat käytössä. Taiteen ja kulttuurin rahoituslähteet ovat monipuolisia. Taiteen ja kulttuurin vaikutukset säteilevät laajasti elämään, yhteiskuntaan ja talouteen. Kulttuuripolitiikka on entistä tasavertaisempi muiden politiikka-alojen kanssa. Yhteistyö on aktiivista muiden hallinnon- ja toimialojen sekä sidosryhmien kanssa.

Kulttuuripolitiikan tavoitealueet ja tavoitteet v. 2025

Luova työ ja tuotanto

- *Taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet.*

Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin

- *Osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet.*

Kulttuurin perusta ja jatkuvuus

- *Kulttuurin perusta on vahva ja elinvoimainen.*

kehittäminen
suuntaviivat
strategia
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
vaikuttavuus
rahoitus
tavoitteet
taiteilija
kärkihanke
luovuus

5 Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus toteutuu kulttuurisina, sosiaalisina ja taloudellisina vaikutuksina. Sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset ilmenevät usein välillisemmin kuin kulttuuriset vaikutukset.

Kulttuuriset vaikutukset liittyvät yhtäältä yksilöiden kokemuksiin ja elämyksiin ja toisaalta yhteisöjen ja koko yhteiskunnan elävyyteen, monimuotoisuuteen, henkiseen rikastumiseen ja sivistykseen. Sosiaaliset vaikutukset liittyvät yksilöiden terveyteen ja hyvinvointiin sekä yhteisöllisen toiminnan vahvistumiseen ja koko yhteiskunnan tasolla hyvinvointipolitiikkaan. Taloudelliset vaikutukset liittyvät taiteen ja kulttuurin rooliin kansan-, alue- ja paikallistalouden vahvistajana.

Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus on eri asia kuin kulttuurin vaikuttavuus. Kulttuuriset vaikutukset ilmenevät toimialan toimijoiden vaikutuksina ihmisten ja yhteisöjen elämään. Kulttuuripolitiikan vaikuttavuutta voidaan arvioida sen piiriin kuuluvien toimijoiden aikaansaamina vaikutuksina toimialan ja koko yhteiskunnan kehitykseen. Lisäksi voidaan arvioida toimijoiden toiminnallista tuloksellisuutta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaaman kulttuuripolitiikan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja ministeriön toiminnallisen tuloksellisuuden tavoitteet määritellään vuosittain valtion talousarviossa. V. 2017 käyttöönotettaviin uusimuotoisiin virastojen useampivuotisiin tulossopimuksiin sisällytetään

sopimuskauden tavoitteet ja niihin liittyvät arviointikriteerit ja mittarit. Toimialan valtionavustuspolitiikassa tavoitteet ja arviointikriteerit määritellään avustushauissa, ja eri avustusmuodoista teetetään arviointeja arviointisuunnitelman mukaisesti. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslain piirissä olevia toimijoita koskevat tavoitteet ja niihin mahdollisesti liittyvät kriteerit ja arvioinnin tarpeet käsitellään ko. uudistamishankkeen yhteydessä.

Kun kehitetään arviointitoimintaa ja asetetaan seurantakriteereitä tai -mittareita, sovelletaan oheisessa taulukossa esitettyjä kulttuuripolitiikan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tunnistamisen ulottuvuuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö soveltaa niitä toimivaltansa puitteissa omissa seuranta- ja arviointitarpeissaan ja muut toimijat voivat hyödyntää niitä omissa tarpeissaan.

Oheistaulukko 2. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaaman kulttuuripolitiikan yhteiskunnallista vaikuttavuutta voidaan arvioida kulttuuripolitiikan strategisiin tavoitealueisiin liittyen mm. seuraavilla ulottuvuuksilla.

1 Luova työ ja tuotanto

- taiteilijoiden ilmaisunvapauden ja taiteen vapauden sekä kulttuurisen moninaisuuden toteutuminen
- taiteilijoiden ja luovan työn tekijöiden asema toimeentulo-, sosiaaliturva-, verotus- ym. järjestelmissä
- vapaana taiteilijana tai yritys-, yhdistys- tms. muodossa tapahtuvan taiteellisen ja muun luovan toiminnan edellytysten kehittyminen
- kulttuurituotantojen määrä ja laatu
- kulttuurisisältöjen tuotekehitys- ja tuotanto- sekä jakelu-, liiketoiminta- yms. toiminnan kehittyminen
- kansainvälisen vaihdon/viennin määrä ja laatu
- tekijänoikeuksien toteutuminen
- kulttuuriin, luoviin aloihin ja tekijänoikeuksiin kytkeytyvän BKT-osuuden kehitys, liiketoiminnan kehitys, muu toimialan vaikutus talouteen sekä sen kansainvälinen kilpailukyky

2 Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin

- kulttuurin toimialaan liittyvän ja sitä tukevan kansalaisyhteiskunnallisen toiminnan aktiivisuus ja demokratian toteutuminen
- eri ryhmien mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan
- kulttuuristen ja kielellisten oikeuksien toteutuminen
- saavutettavuuden, esteettömyyden ja tasa-arvon toteutuminen taide- ja kulttuuritoiminnoissa sekä niihin liittyvissä palveluissa
- kulttuurin alueellinen ja paikallinen saatavuus
- kansalaisten, erityisesti lasten ja nuorten, kulttuuriharrastusten ja omaehtoisen toiminnan mahdollisuudet ja aktiivisuus
- kulttuuritarjonnan ja palvelujen käyttäminen
- taide- ja kulttuurialan käyttäjä- ja yleisösuuntautunut kehittämistoiminta sisältöjen (esimerkiksi laatu), tarjonnan (esimerkiksi moninaisuus) ja palvelujen (esim. saatavuus/erilaiset palvelumuodot) osalta
- taiteen ja kulttuurin vaikutukset ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin

3 Kulttuurin perusta ja jatkuvuus

- kulttuuriperinnön karttuminen, säilyttäminen, välittyminen ja hyödyntäminen sekä kulttuuriympäristöjen monikerroksellisuuden toteutuminen
- asukkaiden osallistuminen kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristöjen ja rakennusperinnön suojeluun ja vaalimiseen
- kulttuuritoimintojen edellyttämän infrastruktuurin riittävyys ja toimivuus (muun muassa kulttuuritilat ja toimintoja tukevat hallinnolliset järjestelyt ja rahoitusresurssit)
- kulttuuritietoisuuden ja -osaamisen karttuminen (taide- ja kulttuurialojen kasvatus, opetus ja koulutus, kulttuurinen lukutaito, kulttuuripoliittinen tutkimus ja tietoperusta)
- mukanaolo ja vaikuttaminen kulttuurialojen toiminnan ja kulttuuripolitiikan kehittämisen kansainvälisissä rakenteissa, sopimuksissa ja yhteyksissä
- taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön vaikutus yhteiskunnan sivistysperustaan

kehittäminen
suuntaviivat
strategia
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
taiteilija
rahoitus
tavoitteet
kulttuuri
kärkihanke
luovuus

6 Lähivuosien kehittämistoimia strategian tavoitteiden toteuttamiseksi

Ministeriössä on meneillään tai suunnitteilla kehittämishankkeita ja -toimia, jotka liittyvät strategian tavoitteiden toteuttamiseen. Ne – kuten jatkossa myös uudet käynnistettävät hankkeet ja toimet – perustuvat hallitusohjelmiin ja hallituksen toimintaan, ministeriön osuuteen valtiontalousarvioissa ja julkisen talouden suunnitelmissa tai muihin suunnittelu- tai ohjausdokumentteihin.

Luova työ ja tuotanto

- Taide- ja taiteilijapolitiikkaa kehitetään ottaen huomioon toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset, tulevaisuuden kehityssuunnat sekä taiteen alojen erilaisuus. Valtio tukee toimivien rakenteiden kehittymistä taiteen eri aloille ja luoville aloille. Taiteellisen ja muun luovan työn edellytyksiä tuetaan yhteiskunnan ja kulttuuripolitiikan yleinen kehitys ja taiteenalakohtaiset erityispiirteet huomioiden. Vuosina 2017–2018 laaditaan suuntaviivat taide- ja taiteilijapolitiikan kehittämiselle ja arvioidaan tarve eri taiteenaloja koskeville kehittämistoimille.
- Kulttuurisisältöjen tuotekehitystä, välittäjätoimintaa, vientiä ja kansainvälistymistä vahvistetaan ja monipuolistetaan. Näitä toimintoja tukevia valtion rahoitusjärjestelmiä kehitetään ja pyritään parantamaan yksityisen rahoituksen saatavuutta. Selvitetään mm. sitä, miltä osin toimialalla on otettavissa käyttöön takaisinmaksettavat tuet tai muut uudenlaiset tukimuodot. Muiden hallinnonalojen kulttuuria tukeviin toimenpiteisiin vaikutetaan siten, että ne hyödyttävät kulttuurin elinvoimaisuutta. Hyödynnetään audiovisuaalisen alan kannustinjärjestelmästä saatavaa esimerkkiä.

- Tekijänoikeusjärjestelmää kehitetään mahdollistamaan ja kannustamaan luovaa työtä ja tuotantoa sekä talouden kasvua. Erityisesti huomioidaan digitaalisuuden mukanaan tuomat haasteet aineistojen käytössä ja oikeuksien hankinnassa sekä edistetään rajat ylittävien ja EU:n laajuisten ratkaisujen syntymistä.

Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin

- Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta edistävä kärkihanke, jossa parannetaan taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin saatavuutta sekä laajennetaan taiteen prosenttiperiaatetta sosiaali- ja terveydenhuoltoon, toteutetaan vuosina 2016–2019.
- Kaikkien osallistumismahdollisuuksia kulttuuriin lisätään ja esteitä vähän osallistuvilta poistetaan. Toimialan rahoitusjärjestelmiä kehitettäessä otetaan tämä tavoite huomioon. Toimialan uusia toimintamuotoja tuetaan ja tarvittaessa pilotoidaan tai muutoin aktivoidaan (vrt. museokortti ja Kaikukortti).
- Lasten ja nuorten mahdollisuudet harrastamiseen yleensä ja tässä tapauksessa taiteen ja kulttuurin harrastamiseen turvataan yhteistyössä liikunta-, nuoriso- ja koulutuspolitiikan hallinnonalojen ja muun julkisen hallinnon ja kolmannen sektorin kanssa.
- Digitaalisia taide- ja kulttuuripalveluja kehitetään perinteisten palvelujen rinnalla.
- Valmistellaan linjaukset kulttuurisen moninaisuuden huomioimisesta kulttuuripolitiikassa, mukaan lukien maahanmuuttajien osallistuminen kulttuurielämään ja kotoutumisen edistäminen taiteen ja kulttuurin avulla.
- Tiedon ja kulttuurin saatavuutta edistetään, kansalaisyhteiskuntaa ja yhteiskunnan demokraattista kehitystä tuetaan. Yleisiä kirjastoja kehitetään uuden kirjastolain tavoitteiden mukaisesti: kirjastojen maksuttomuus ja niiden lähipalveluluonne säilytetään, kirjastoja kehitetään avoimena, oppimisen, harrastamisen ja kansalaistoiminnan tarpeita tukevina tiloina sekä digitaalista tasa-arvoa turvaavina toimijoina. Museoiden toiminnassa otetaan huomioon lähiyhteisöt.
- Vaikutetaan siihen, että taide- ja kulttuurilaitosten tiloja voivat käyttää muutkin toimijat ja yhteisöt ja vastaavasti taide- ja kulttuuriharrastamista edistävässä toiminnassa voidaan käyttää muiden toimijoiden tiloja.
- Valtion kulttuuripolitiikan alueelliset linjaukset valmistellaan ottaen huomioon valtion kulttuuripolitiikan tavoitteet sekä valtion aluehallintoa ja maakuntahallintoa koskevat uudistukset sekä näiden uudistusten ja kuntarakenteen muutosten myötä muuttuva kuntien rooli. Tavoitteena on, että kulttuurin toimialan alueellinen toimijarakenne selkeytyy ja vahvistuu ja että kulttuuri näkyy ja vaikuttaa nykyistä vahvemmin eri hallinnon- ja toimialojen strategia- ja ohjelmatyössä. Varaudutaan uudenlaisiin verkostomaisiin ja sopimuksiin perustuviin toimintamalleihin. Kuntien kulttuuritoiminnasta annettu laki uudistetaan ottaen huomioon em. uudistukset ja muutokset.

Kulttuurin perusta ja jatkuvuus

- Kulttuuriperintöä ja kulttuuriympäristöjä kehitetään toimeenpantaessa kulttuuriympäristö- ja maailmanperintöstrategioita sekä kansainvälisiä kulttuuriperintösopimuksia. Kulttuuriperinnön välittämisen ja hyödyntämisen tapoja monipuolistetaan.
- Kulttuuripolitiikassa edistetään avointa toiminta-kulttuuria ja kulttuuriperintöön kuuluvien julkaisujen, aineistojen, menetelmien, osaamisen ja tukipalveluiden laajamittaista saatavuutta. Otetaan käyttöön toimintamalli, jolla edistetään suunnitelmallisesti digitaalisten kulttuuriperintöaineistojen ja -tietojen karttumista, yhteentoimivuutta ja monipuolista hyödyntämistä sekä käyttö- ja pitkäaikaissäilytyspalveluiden kehittämistä.
- Museoalaa, sen rahoitusta ja organisointia kehitetään vuonna 2017 valmistuvan museopoliittisen ohjelman linjausten mukaisesti. Museolaki uudistetaan. Kulttuuriperintöalan lainsäädäntöä, mukaan lukien muinaismuistolaki, ajantasaistetaan.
- Museoita, teattereita, tanssia, sirkusta ja orkestereita koskevaa rahoitusjärjestelmää uudistetaan siten, että se ottaisi paremmin huomioon toimialan ja yhteiskunnan muutokset. Tavoitteena on lisätä järjestelmän joustavuutta ja kannustavuutta ja mahdollisuuksia luoda sen turvin edellytyksiä monipuolisesti kulttuuritoiminnan kehittymiselle. Uudistamistyö yhdessä toimialan toimijoiden kanssa on aloitettu v. 2016. Uudistamistarpeiden tarkastelu koskee sekä laitoksia että vapaita ryhmiä. Tarkoituksena on toteuttaa uudistus nykyisen hallituskauden aikana.
- Kulttuurin toimialan valtionavustusuudistus toteutetaan v. 2017 alkaen. Uudistuksen periaatteina on, että järjestelmä on strateginen ja ennakoitava mutta joustava väline kohdistaa taloudellisia voimavaroja toimialan kehittämiseen. Valtionavustuspolitiikkaa kehitetään muun muassa yhdistämällä hakuja vaikuttavampiin kokonaisuuksiin, uudistamalla hakuilmoitukset sekä ottamalla käyttöön kokeilu- ja kehittämisavustus. Valtionavustuspolitiikassa otetaan huomioon toimialan rakenteet ja toimintamallit sekä niiden toimivuus.
- Lisätään vuorovaikutusta taide- ja kulttuurikentän toimijoiden sekä kasvatus-, koulutus- ja tutkimuskentän toimijoiden kesken. Varhaiskasvatuksen ja koulun opetuksen ja toiminnan sekä taiteen perusopetuksen kehittämisessä hyödynnetään taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden kärkihankkeesta saatavia kokemuksia. Lukion opetussuunnitelman puitteissa toteutetaan lukioiden ja kulttuurikentän toimijoiden yhteistyöhanke, jossa monipuolistetaan opiskelijoiden oppimisympäristöjä. Korkeakouluja ja oppilaitoksia ohjataan kehittämään taide- ja kulttuurialojen tutkinto- ja täydennyskoulutusta siten, että koulutus vastaa taidealojen kehittymisen tarpeita, edistää luovan työn tekijöiden työllistymistä ja

mahdollistaa heidän osaamisensa monipuolisen käytön muuttuvassa elinkeinorakenteessa. Opetus- ja kulttuuriministeriössä taiteen ja kulttuurin alan kasvatukseen, koulutukseen ja tutkimukseen liittyviä asioita valmistellaan ja käsitellään eri osastojen välisessä yhteistyössä.

- Toimialan tietoperustaa ja arviointitoimintaa vahvistetaan. Tutkimustoiminnan lisäksi tietopankkityyppistä toimintaa ja arviointitoimintaa kehitetään ministeriön tukemana Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiössä (Cupore).
- Hallinnonalojen välistä yhteistyötä tehostetaan kulttuuriin liittyvissä asioissa. Erityisen tärkeitä ovat koulutus-, tutkimus-, elinkeino-, työllisyys-, vero-, sosiaaliturva-, terveys- ja hyvinvointi- ja ympäristöpolitiikkaan sekä rakentamiseen ja maankäytön suunnitteluun liittyvä yhteistyö. Hyödynnetään kärkihankkeiden toteuttamisesta saatavia yhteistyökokemuksia.

kehittäminen
suuntaviivat
kulttuuri
taide
kulttuuriperintö
tekijänoikeus
strategia
rahoitus
tavoitteet
taiteilija
kärkihanke
luovuus

7 Strategian seuranta

Tämän strategian toteutumista seurataan opetus- ja kulttuuriministeriössä siten, että seurantakatsaus tehdään ja päivitystarpeet arvioidaan 2–3 vuoden välein.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

Lönnberg Print & Promo, Helsinki 2017

ISBN 978-952-263-466-5
ISBN 978-952-263-467-2 (PDF)
ISSN 1799-0343
ISSN 1799-0351 (PDF)

YMPÄRISTÖMERKKI
MILJÖMÄRKT
4041 0017
Painotuote